

סוף דבר

אלכסנדר כהן

מצות עשה מן התורה על כהן להתאבל יום אחד על אחד משבעה קרובים המנויים בפסוק, ככתוב "לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו הבתולה הקרובה אליו" (ויקרא כא, 2-3), ושאר ימי האבלות הם מדרבנן. אך אבלות של אב שכול על הסתלקותו ללא עת של בנו האהוב אינה יודעת גבולות של זמן או של חזק.

שמונה עשר מאמרים בספר אשר לפנינו – כמניין שמונה עשרה ברכות התפילה אשר בפנינו יום יום שלוש פעמים – מפרי עטו של ידידיה ז"ל, שהוא כתבם בזמנים שונים ועל נושאים שונים, וכולם דברי תורה אמיתיים ולא סתם מעניינים ויפים, אלא מבוססים ומפורשים על פי המקורות. כולם מזכירים לי מצות עשה אחת, שדידי מילא בצורה נפלאה ביותר, שלא ראיתי ולא שמעתי כמוהו בשום מקום אחר, והיא פתיחת דבריו בכל שיעור או דרשה או נאום שנשא בנוכחותי במלים "ברשות אבי מורי". "מצות עשה היא לירוא מאב ואם, שנאמר 'איש אמו ואביו תיראו'. איזהו מורא? לא יעמוד ולא ישב במקומו, ולא יסתור את דבריו, ולא יכריע את דבריו, לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו אלא יאמר 'אבא מרי'". "ואב ואם, שניהם שקולים בכבוד ובמורא, והשווה הכתוב כבודם ומוראם לכיבוד ולמורא ה' יתברך, והעובר על זה והמקל ביראתם ביטל מצות עשה, אלא אם כן עשה מדעתם; שהאב שמתל על כבודו – כבודו מחול, ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות". (שתי המובאות הללו מתוך ס' המצוות הקצר ליחפץ חיים).

גם אורי וגם יהודה ברט בדבריהם הדגישו כבר את התכונות הלבביות הנהדרות שהיו לידידיה. אוסיף עליהם אך מעט, מתוך התייחסות לספרו זה המונח לפנינו.

המאמרים המקובצים נכתבו בזמנים שונים ולקהלים שונים. קודם כל יש לציין, שאת תכנית הספר קבע ידידיה בעצמו כשנתיים וחצי לפני הסתלקותו; מכאן ראיה, שהוא רצה לאסוף מתוך מאמריו הרבים את

החשובים שבהם ולהוציאם בצורת ספר. בכך שאנו ממלאים את רצונו
אנו לא רק חולקים כבוד לזכרו אלא גם מנציחים לדורות הבאים את
מחשבותיו והגותו.

המאמר 'שינוי ערך המטבע בהלכה' נכתב עוד בתשכ"ג, בהיותו בן 26
בלבד, בכתב העת התורני החשוב 'סיני', דבר המצביע על בקיאותו הרבה
ועל הכרת אנשי שם בחשיבותו. מאמרים אחדים מתייחסים, כמתבקש
מאורח חייו, לחיי הקבוצה הדתית ולקיום הלכה למעשה של המצוות
התלויות בארץ. הם הופיעו ב'עמודים', בטאון הקיבוץ הדתי, ובי'שדמות',
כתב עת של הקיבוץ המאוחד. אופייני היה לידידה לשתף פעולה גם עם
השכנים (כמו קב' מפלסים) הן במובן הגיאוגרפי והן במובן המחשבותי,
ולא פעם ערך חופה וקידושין בקבוצות השכנות או בירך נער בר-מצוה,
שבא מיישוב סמוך כדי לחוג את עליית התורה הראשונה של בן ה-13
בסעד.

שני מאמרים הופיעו בספרי יובל משפחתיים, אחד לכבוד יום הולדתו
ה-90 של סבו, אבי זאב ז"ל (תשל"ד), ואחד לכבוד יום הולדתו ה-100
(תשמ"ג). על תפילת הנעילה כתב דוקא בספר היובל לאבי ז"ל, כי

שלושה מבני משפחת יהושע: ברוריה, אמו של ידידיה; אוטו מאיר, אביה; הרברט, אחיה. חסרה
בתמונה אחות נוספת, הדורה עליזה

היה ידוע במשפחה כמה אהב אבי את התפילה הזאת, ואפילו בשנות חייו האחרונות עבר לפני התיבה לתפילה זאת בבית ההורים בו היה גר. על סוגיית נוסח המשנה והגמרא בעניין 'אבות מלאכה' בשבת כתב בספר היובל לכבודי. אופייני איך הוא פותח שם "אינני יודע אם נטיית הלב היא, או החינוך המדעי שהושפע עלי ע"י אבא שליט"א — — — מכל מקום מזה כמה שנים שחביבה עלי שיטה 'חדשה' (גם ישנה) בלימוד: שיטת הסינתזיה בין הלמדנות הישיבתית לבין הפילולוגיה האוניברסיטאית". סינתזיה זו הטביעה את חותמה על ידידיה, ובכך המשיך את דרכי הלימוד של קודמיו הרבנים הרבים במשפחתנו, שלמדו ולימדו בגלות גרמניה.

כמה מן המאמרים נכתבו לספרי יובל או זכרון אחרים, כמו 'הרב והקבוצה' (תשמ"א) בס' הזכרון למרדכי ויזר ז"ל, נושא שהעסיק את ידידיה שנים רבות. ידידיה לא הוכתר כרב ולא כיהן כרב, אם גם למעשה שימש כרב בלתי מוכתר בסעד, ובכל שאלה הלכתית היו באים אליו. בכל זאת חתר כל השנים למינוי רשמי של רבנים בקבוצות הקיבוץ הרתי, ורק בשנים האחרונות מתחיל חלומו זה להתגשם.

עניין בעייתי נוסף בקבוצה נרן במאמר על גמ"ח וצדקה, שהופיע בס' זכרון לאביגדור קראוס ז"ל. המאמר על 'מדינת התורה' הופיע בס' היובל לכבוד ש"ז שרגאי שליט"א.

סבו הנזכר לעיל, ר' זאב כהן, התפרסם בחו"ל בזמנו בנדיבות ליבו ובעזרתו הרבה לבניית בתי ספר דתיים, שנוהלו על ידי גיסיו, ולהחזקתם. בעשרים שנותיו האחרונות בארץ עמד בראש אגודת 'מתן בסתר'. הוא שימש לידידיה דוגמא חיה לגומל חסדים. הסב ציפה לראות את ידידיה נעשה חבר כנסת, אבל ידידיה הלך בדרך של תורה לשמה והינך לחיי תורה, וכך הגיע, בצותא עם כמה מחבריו לרעיון, לייסוד ישיבת הקיבוץ הרתי ולעמידה בראשה.

עבודתו המדעית-תלמודית העניקה לו את התואר 'דוקטור למשפט העברי', והקנתה לו מעמד של מלומד מוכר וחשוב. מדריכו בעבודת הדוקטור היה פרופ' אהרון קירשנבאום שיח', וידידיה המשיך לקיים עמו קשר וללמוד ממנו בתחום המשפט העברי, מתוך הערכה רבה, גם בכל השנים שלאחר מכן. חלק נכבד ממאמריו המקובצים בספר זה לקוחים מתוך מסגרת זו של חייו ועבודתו ורבים מהם ראו אור ראשון בשנתונים המדעיים 'דיני ישראל' (תשל"ה, תשל"ו, תשל"ז) ו'שנתון המשפט העברי'. המאמר ב'שנתון המשפט העברי' הוא סקר-נספח לחיבור-הדוקטור שלו, והוקדש לדודו שיח', השופט העליון חיים ה' כהן. בראש מאמר זה

כתב ידידיה "לכבודו של דודי-חביבי, השופט חיים כהן, ליובלו השבעים, אשר מכוח אהבתו למשפט העברי, מחקריו בו וטיפוחו באתי עד הלום". חרף חילוקי הדעות בין הדוד ובן אחיו בענייני השקפת עולם וקיום מצוות, היה תמיד יחס של ידידות הדדית ביניהם.

לדודי היה כשרון מיוחד להידבר עם אנשים. עם זקנים ידע להיות לבבי ולדובב אותם על בעיותיהם, כך שראו בו צעיר מלא הבנה. אי-אפשר לשכוח את חיוכו, שהעלה אל פניו את ידידותו וטוב ליבו. כשמו כן היה.

לנו, אביו ואמו, לא היתה הפתעה מהתפתחותו בסער. מרועה צאן (עם גמרא ביד – היה כל כך הרבה זמן ללמוד בשעות המרעה) – למורה למתמטיקה, לדוקטור במשפט העברי, למזכ"ל 'בני עקיבא' במשך שנים ארוכות, לשליח התנועה בדרום אמריקה, למייצג ישראלי בכנסים של ארגוני נער ברהבי תבל. תכונות וכשרונות שהכרנו בו בילדותו התממשו

ארבעה דורות במשפחת כהן; מימין לשמאל, עומדים: שלמה, אלישבע, חיים (השופט העליון), מרים (הסבתא), אליהו (צ'ופי), אלכסנדר וברוויה (הורי ידידיה); יושבים: רחל, יוסף – הסבא הגדול, אריאל, אביבה, זאב וילי (הסבא); על הרצפה: נעמי, ידידיה, אורי, יהודית

בבגרותו, ואנו חסרים אותם מאז מותו – עושר דבריו, זיו פניו, רוחב
 חיוכו, שפע כתביו, נועם אישיותו, השראת הליכותיו.
 אזכיר שתיים מן הפעמים האחרונות שבהן שמענוהו מדבר באזני
 הרבים, ואינני כולל בהן את הפעם האחרונה באמת, השיעור האחרון
 שנתן על ערש דווי, ממש יום אחד לפני הסתלקותו. פעם אחת היתה
 ביום הולדתו ה־80 של דודו, גיסי הרברט יהושע שיח'. זה היה כחודשיים
 לפני מות ידידיה, והוא כבר הרגיש לא טוב; אך לא היתה לכך השפעה
 על לבביות דיבורו ועל כושרו להביע בשם המשפחה כולה את רגשי
 האהבה לדוד הרגול, המלא כרימון במעשים טובים של גמילות חסדים.
 הפעם האחרת היתה בבית הכנסת 'איתוד שיבת ציון' בתל אביב, בכנס
 לזכרו של דודי, הרב הראשי להמבורג-אלטונה, יוסף צבי קרליבך, בחורף
 תשמ"ד. דידי התחיל באמרו, שלא הכיר אישית את דוד אביו זה הי"ד;
 אבל הכירו על פי כל הסיפורים עליו, ששמע במשפחה. ישבתי שם, שומע
 ורואה את דידי מדבר, וכמו קם ועמד חי לנגד עיני דודי זה, המפורסם
 והאהוב מכל הקרליבכים, שאנחנו נצר ממשפחתם. כתבי הדוד יוסף-צבי
 אמנם נדפסו מחדש, אך טרם נגאלו לשפה העברית. ידידיה השכיל לקרוא
 בהם ומבלי משים קלט את רוחם ואימץ אותה אליו והמשיך אותה. כמו
 הדוד, זכרונו לברכה, שמשך קהל רב לדרשותיו בכל תחומי הפרשנות, כך
 גם ידידיה. אוזניו של השומע היו נלכדות לקשב מהכים ומרתק ובלתי
 נשכח.

חבל על דאבדין ולא משתכחין. תהיה נפשו צרורה בצרור החיים.